

SUG'URTANING TURIZM SOHASIDAGI MOHIYATI

Xo'jamov Akbar

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

ORCID: 0009-0007-0911-453X

xujamovakbar92@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada sug'urta obyektlari sifatida, asosan, mol-mulkdan foydalanish va uni tasarruf etish bilan bog'liq mulkiy manfaatlariga alohida e'tibor qaratilgan. Tashkilotlarda sug'urta hodisalari xarajatlarini hisobga oluvchi hujjatlar yuridik kuchga ega bo'lishi asoslangan. Hujjatlashtirish yordamida sug'urta ishi yuritish jarayonini nazorat qilish va uning samaradorligini oshirishda sug'urtalash uchun sarf qilingan xarajatlarni miqdoriy, qiymat va sifat jihatidan axborot beruvchi ma'lumotlarning tezkorligini oshirish hamda ishonchligini ta'minlash asoslangan.

Kalit so'zlar: sayohat sug'urtasi, sug'urta, Call-markaz xizmati, xarajat, miqdor, qiymat, sifat, axborot beruvchi, tadbirkorlik, tavakkalchilik.

СУТЬ СТРАХОВАНИЯ В СФЕРЕ ТУРИЗМА

Ходжамов Акбар

Самаркандский институт экономики и сервиса

Аннотация. В статье рассматриваются имущественные интересы, связанные с пользованием и распоряжением имуществом, преимущественно являющимся объектами страхования. Обосновывается юридическая сила документов по учету расходов по страховым случаям в организациях. Документирование способствует контролю процесса ведения страхового дела и повышению его эффективности, увеличивая оперативность и достоверность предоставления информации о произведенных расходах на страхование по количеству, стоимости и качеству.

Ключевые слова: туристическое страхование, страховка, услуги колл-центра, стоимость, количество, ценность, качество, информатор, предпринимательство, риск.

THE ESSENCE OF INSURANCE IN THE FIELD OF TOURISM

Khojamov Akbar

Samarkand Institute of Economics and Service

Abstract. This article examines property interests associated with the use and disposal of property, primarily insured assets. It also substantiates the legal force of documents recording expenses related to insurance claims in organizations. Documentation facilitates control over the insurance process and improves its efficiency, increasing the speed and accuracy of reporting insurance expenses in terms of quantity, cost, and quality.

Keywords: travel insurance, insurance, call center services, cost, quantity, value, quality, informant, entrepreneurship, risk.

Kirish.

Dam olish salomatlikni saqlash va mustahkamlash, yuqori mehnat qobiliyatini saqlash va faol uzoq umr ko'rishning muhim shartlaridan biridir. To'g'ri dam olish sog'lom turmush tarzining ajralmas xususiyati bo'lib, bo'sh vaqtni oqilona tashkil etish, shuningdek, mehnat rejimiga kiritilgan maxsus reabilitatsiya tadbirlari orqali ta'minlanadi. Ish qobiliyatini tiklashga, dam olish uylarida va hokazolarda dam olish yordam beradi. Dam olishning keng tarqalgan turlaridan biri bu turizmdir.

Xususan, "sug'urta" iborasi ba'zan biron bir biznesda qo'llab-quvvatlash, biror narsada muvaffaqiyat garovi, xavfli ish paytida, sportchilarning chiqishlari paytida odamlarning xavfsizligini ta'minlash va hokazo ma'nolarida ishlatiladi. "Sug'urta" atamasi zararni qoplash vositasi ma'nosida ham qo'llaniladi. Bozor sharoitida eng to'liq amalga oshiriladigan sug'urta asosiy ehtiyojni - xavfsizlikka bo'lgan ehtiyojni qondirishga qaratilgan.

Adabiyotlar sharhi.

Sug'urta ishini yuritish masalasida bir qancha olimlarning ilmiy qarashlari mavjud. Sug'urta ishini yuritish xarajatlari haqidagi axborotlarni yig'ish, qayta ishlash, umumlashtirish va taqdim qilishni yengillashtirish, avvalo hujjatlarni yuritishni tartibini to'g'ri tashkil qilishni taqozo etadi.

Prof. Getmanning (1990) yozishicha, xo'jaliklardagi hujjatlar quyidagicha guruhlanadi:

- operativ hisobni yuritish hujjatlari;
- buxgalteriya hisobi hujjatlari.

Haqiqatda ham mulkegasi, tashkilot rahbari sug'urta tashkilotini boshqarishda har kuni va davriylikda xo'jalikdagi mablag'lar harakatini hamda ulardan foydalanish darajasini hujjatlar asosida nazorat qiladi. Kunlik bajarilayotgan ishlar va ular uchun sarflangan xarajatlarni operativ usulda nazorat qilsa, oylik, choraklik, yarim yillik va yillik xarajatlarni buxgalteriya hisobshing ma'lumotlari hujjat-lariga asoslanib nazorat qiladi. Bizning fikrimizcha, hujjatlarni bozor iqtisodiyoti sharoitida nafaqat operativ va buxgalteriya hisobi hujjatlariga bo'lish, balki hujjatlarning tuzilishi mazmuni, ularning oldiga qo'yilgan vazifalariga qarab axborot beruvchi va yuridik kuchga ega hujjatlarga bo'lish maqsadga muvofiq. Chunki axborot beruvchi hujjatlar har doim ham yuridik kuchga ega bo'lmaydi. Tashkilotda sug'urta xodisatari xarajatlarini hisobga oluvchi hujjatlar yuridik kuchga ega bo'lishi shart. Hujjatlashtirish yordamida sug'urta ish yuritish jarayonini nazorat qilish va uning samaradorligini oshirishda sug'urtalash uchun sarf qilingan xarajatlarni miqdoriy, qiymat va sifat jihatidan axborot beruvchi ma'lumotlarning tezkorligini oshirish hamda ishonchliligini ta'minlash zarurdir.

Dosent Bobrova (1991) esa «hujjatlashtirish xo'jalik muomalalari jarayonida barcha turdagi xo'jalik mablag'lari va ularning tashkil topish manbalarini dastlabki aks ettirish natijasida barcha resurslarni... uzluksiz kuzatish va yoppasiga rasmiylashtirish usulidir», deb hisoblaydi. Yuqoridagilarni inkor etmagan holda, bizning fikrimizcha, hujjatlashtirish xo'jalik jarayonida sodir bo'lgan barcha muomalalarni uzluksiz, yoppasiga rasmiylashtirish evaziga xarajatlar va resurslar haqida ma'lumotga ega bo'lishdir.

Abdullayev va Ismoilovlar (2001) xo'jalik yurituvchi subyektlarni tasniflashda 2 ta mezon, ya'ni (1) korxonaning tarmoq yoki sohaga qarashligi; (2) korxonada ishlovchi (band)lar soni olinishi lozimligi e'tirof etganlar. Ular, chunonchi, korxonalarni tarmoq yoki sohaga qarashligiga ko'ra quyidagi 5 ta guruhga ajratganlar:

- 1.Sanoat, qurilish, transport;
2. Qishloq xo'jaligi;
- 3.Ulgurji va chakana savdo;
- 4.Xizmat ko'rsatish va «servis»;
- 5.Fan va ilmiy xizmat.

Musayev (2003) korxona va tashkilotlarni nazorat subyekti sifatida quyidagi tashkiliy-huqukiy shakllarga ajratgan: xususiy korxonalar; davlat korxonalari; shirkatlar; ijara korxonalari; qo'shma korxonalar; aksionerlik jamiyatlari; mas'uliyati cheklangan jamiyatlar; dehqon va fermer xo'jaliklari va boshqalar.

Toshmatov (2008) o'zining "Korxonalarni rivojlantirishda soliqlar roli" monografiyasida korxonalarni biznes, tadbirkorlik birligi sifatidagi tasnifiy asoslarini boshqa olimlardan farqli o'laroq kengroq ochib bergan.

Tadqiqot metodologiyasi.

Ushbu maqolada qiyosiy tahlil hamda induksiya va deduksiya baholash usullaridan foydalanildi. Qiyosiy usuldan foydalanilib, statistik ma'lumotlar asosida ularni tahlillari amalga oshirilib ilmiy xulosalar berildi.

Tahlil va natijalar muhokamasi.

O'z hayotini va oilasining hayotini himoya qilish zarurati genetik ildizlarga ega. U insoniyatning ongida paydo bo'lgan. Sug'urta iqtisodiy munosabatlar tizimidir. Har qanday munosabatlar kamida ikkita sub'ektning mavjudligini talab qiladi. Umuman sug'urta biznesida va xususan turizmida asosiy sub'ektlar **sug'urtalovchi** va **sug'urta qildiruvchi hisoblanadi**.

Sayohat sug'urtasi - bu fuqarolarning sayohatlari davomida mulkiy manfaatlarini himoya qiluvchi maxsus sug'urta turi. Bu sug'urtaning xavfli turlariga tegishli bo'lib, ularning eng xarakterli xususiyatlari ularning qisqa muddatligi (6 oydan ortiq bo'lmagan) va sug'urta hodisasining sodir bo'lish vaqti va mumkin bo'lgan zarar miqdori bo'yicha yuqori darajadagi noaniqlikdir.

Sug'urtalovchilar - belgilangan tartibda sug'urta faoliyatini amalga oshirish uchun litsenziya olgan yuridik shaxslar. Ular sug'urta shartlarini belgilaydilar va o'z mijozlariga sug'urta xizmatlarini taklif qiladilar. **Sug'urta qildiruvchilar** - o'z manfaatlarini, uchinchi shaxsning manfaatlarini sug'urta qilish to'g'risida sug'urtalovchilar bilan shartnomalar tuzgan, sug'urta mukofotlarini to'laydigan yuridik shaxslar va mehnatga layoqatli fuqarolar.

Turistlar ko'pgina xavfli omillar bilan bog'liq bo'lgan holatlardan sug'urta qilishga jalb etiladi:

- shikastlanish xavfi;
- atrof-muhitga ta'siri;
- yong'in xavfi;
- biologik ta'sirlar;
- psixofiziologik yuklar;
- radiatsiya xavfi;
- kimyoviy ta'sirlar;
- chang va gaz bilan ifloslanishning kuchayishi;
- boshqa omillar; - o'ziga xos xavf omillari.

Sug'urtaning mohiyati, har qanday iqtisodiy kategoriya kabi, birinchi navbatda, uning funktsiyalarida ifodalanadi. Sug'urta to'rt funktsiyani bajaradi:

- xavfli;
- ogohlantirish;
- tejash;
- nazorat qilish.

1. Xavf funksiyasining mazmuni riskni qoplashdir. Ushbu funktsiyaning bir qismi sifatida tasodifiy sug'urta hodisalari oqibatlari bilan bog'liq holda sug'urta ishtirokchilari o'rtasida pul qiymatini qayta taqsimlash mavjud. Sug'urtaning tavakkal funksiyasi asosiy hisoblanadi, chunki sug'urta xavfi zarar ehtimoli sifatida jabrlanuvchilarga yetkazilgan zararni qoplash uchun sug'urtaning asosiy maqsadi bilan bevosita bog'liqdir.

2. Sug'urtaning **ogohlantirish (oldini olish) funksiyasi** sug'urta fondi hisobidan sug'urta xavfini kamaytirish bo'yicha chora-tadbirlarni moliyalashtirishdan iborat.

3. Sug'urtaning **tejash (jamg'arish) funktsiyasi** omon qolish uchun pul summasini to'plashga yordam beradi.

4. Sug'urtaning **nazorat funksiyasi sug'urta fondi** mablag'larining qat'iy maqsadli shakllantirilishi va ishlatilishini tekshirishda ifodalanadi.

Zamonaviy jamiyat sharoitida sug'urta mulkchilikning barcha shakllaridagi yuridik va jismoniy shaxslarning mulkiy manfaatlarini tabiiy ofatlar va boshqa salbiy hodisalardan himoya qilishning universal vositasiga aylandi.

A, B, C harflari bilan belgilangan 3 ta sug'urta dasturlari mavjud. Ularning har biri ma'lum xizmatlarni taklif etadi. Eng keng tarqalgan *variant A*, jabrlanuvchini kasalxonaga olib borish va baxtsiz hodisa yoki to'satdan kasallik holatida tibbiy xarajatlarni o'z ichiga oladi.

Variant B, shuningdek, kuchli og'riqlar uchun shoshilinch stomatologik yordam ko'rsatishni va shifokor tomonidan tayinlangan dori-darmonlarni to'lashni o'z ichiga oladi. Bunday sug'urta, shuningdek, qabul qiluvchi mamlakatda yuridik yordam ko'rsatadi va favqulodda holatlarda - qarindoshining sayyoh uchun kelishi, kasalxonada unga g'amxo'rlik qilish yoki uydan o'tishiga yordam berish uchun to'lov. Bunday hollarda u bemorga g'amxo'rlik qilish paytida parvozlar, ovqatlanish va turar joy uchun to'lanadi. *Variant C huquqiy* (advokat bilan bog'lanish imkoniyati) va ma'muriy yordamni o'z ichiga oladi - noto'g'ri yuborilgan yukni qaytarish, yo'qolganlarni almashtirish uchun yangi hujjatlarni berish va hokazolar kiradi

Sug'urta polisi sayohat paytida pasportdan keyin zarur bo'lgan ikkinchi hujjatdir, chunki usiz ko'pgina Evropa mamlakatlariga viza olish mumkin emas. Avvalo, bu sug'urta polisining mavjudligi majburiy bo'lgan Shengen zonasi mamlakatlariga tegishli. Sug'urtaning mohiyati kasallik yoki baxtsiz hodisa natijasida chet elga sayohat paytida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan tibbiy xarajatlarni qoplashdir. Chet elga sayohat qilganlar uchun sug'urtaning o'ziga xos xususiyati shoshilinch tibbiy yordam sug'urtasini o'z ichiga oladi. Agar klassik sug'urtada biz zararni qoplash haqida gapiradigan bo'lsak, shoshilinch sug'urtada biz shoshilinch tibbiy yordam ko'rsatish shaklida xizmatlar ko'rsatish haqida gapiramiz. Masalan, sug'urtalangan shaxsning kasalligi bilan bog'liq vaziyatda davolanish xarajatlarini qoplash tibbiy sug'urta predmeti bo'ladi, tungi vaqtda shifokorni chaqirish yoki zudlik bilan kasalxonaga yotqizish kabi xizmatlar shoshilinch tibbiy yordam sug'urtasining predmeti bo'ladi. Shuni esda tutish kerakki, xorijda tibbiyot asosan sug'urta bilan qoplanadi va chet el fuqarolari uchun davolanish pullik va ancha qimmat. Bundan tashqari, aksariyat mamlakatlarda tibbiy sug'urta sizga yordam ko'rsatish uchun zarur huquqiy asosdir, shuning uchun ko'chadan klinikaga kelish va shifokor bilan uchrashish shunchaki ishlaydi.

Har bir yordam kompaniyasi o'z ixtiyorida siyosat bilan qamrab olingan hududlarda joylashgan navbatchilik markazlari va byurolardan iborat tarmoqqa ega. Sug'urta hodisasi sodir bo'lgan taqdirda, mijoz telefon raqamlari shaxsiy guvohnomada yoki polisda ko'rsatilgan navbatchilik markazlaridan biriga qo'ng'iroq qilishi kerak.

Call-markaz qo'ng'iroqni xizmatni tashkil etishda bevosita ishtirok etuvchi eng yaqin byuroga o'tkazadi va barcha xarajatlar to'langanligini tasdiqlaydi. Kompaniyaning navbatchilik markazlari va byurolari qanchalik ko'p bo'lsa, u mijozga yordam ko'rsatishni tezroq tashkil qilishi mumkin. Ammo G'arbiy Evropa, AQSh, Yaponiya yoki Kanadadan tashqariga sayohat qilish kerak bo'lsa, sug'urta kompaniyasidan chet ellik sherikning siz tashrif buyurmoqchi bo'lgan mintaqada nechta byurosi borligini bilib olishingiz kerak. Tog' yonbag'irlarida faol dam olishni yaxshi ko'radiganlar Sharqiy Evropadan kelgan dam oluvchilar tomonidan tog' yon bag'irlarida baxtsiz hodisa natijasida yiqilib tushgan chet ellik sayyohlar ularga qarshi sudga da'vo qilishni juda yaxshi ko'rishlarini yodda tutishlari kerak. Shuning uchun, ushbu mamlakatlarga viza olishda, sog'liqdan tashqari, fuqarolik javobgarligini sug'urtalashga e'tibor berish lozim.

Chet elga sayohat qiluvchilarni sug'urtalash so'nggi paytlarda turizmning ajralmas qismiga aylandi. Bugungi kunda chegarani kesib o'tgan deyarli har bir kishi sug'urta polisiga ega: Bir necha yil oldin bozor umumiy sayyohlar sonining taxminan 10-20 foizini tashkil qilgan bo'lsa, hozir bu ko'rsatkich 80-90 foizga o'sdi. Sayyohlik kompaniyalari yuridik shaxs sifatida sug'urta kompaniyalarining bir qator xizmatlaridan foydalanadilar.

Ushbu turdagi sug'urta o'ziga xos xususiyatlarga ega:

1. Sug'urta ob'ektlari sifatida, asosan, mol-mulkdan foydalanish va uni tasarruf etish bilan bog'liq mulkiy manfaatlar, shuningdek sug'urtalangan shaxs (sayyohlik agentligi, turoperator, sayyohlik agentligi) tomonidan tovon to'lashi mumkin, Agarda ularning aybi bilan shaxsga, sug'urta kompaniyasiga zarar etkazilgan bo'lsa.

2. Xalqaro turizm munosabatlari ishtirokchilari shartnoma tuzilgandan so'ng, xorijiy valyuta mablag'larini suiste'mol qilish yoki o'g'irlash, qalbaki maslahat qog'ozlari, banknotlar, cheklar, plastik kartochkalar bo'yicha to'lovlar va boshqalar bilan bog'liq xizmatlar narxining o'zgarishi bilan bog'liq turli xil xavf-xatarlarga duchor bo'lishidan turistik tashkilotlar tomonidan sug'urta qilinishi kerak.

3. Tadbirkorlik tavakkalchiligini sug'urtalash tadbirkorlarni ko'zlangan maqsadga erishishga xalaqit beradigan kutilmagan salbiy holatlar va omillardan himoya qilishga qaratilgan.

Biroq, turizm biznesida ixtiyoriy va majburiy sug'urtaning qo'shimcha turlari mavjud. Turizm tizimida sug'urta quyidagi turlarga bo'linadi:

Turist va uning mulkini sug'urtalash.

Tibbiy sug'urta - bu fuqarolarning to'satdan kasal bo'lishi, baxtsiz hodisa natijasida tan jarohati olishi yoki chet elda sayyohlik safarida bo'lgan vaqtida vafot etgan taqdirdagi sug'urtasi.

Bagaj sug'urtasi-bagajning butunlay yoki bir qismi shikastlangan, o'g'irlangan yoki yo'qolgan taqdirda turistning xarajatlarini qoplaydi. Har bir yukni sug'urtalash shartnomasi chet elga tashrifingizning butun muddati uchun amal qiladi va siz bir vaqtning o'zida bir nechta sayohatlar uchun shartnoma tuzishingiz mumkin.

Sayyohlik kompaniyalari uchun xavflarni sug'urtalash; chet el safarlarida turistlarni sug'urta qilish. Turistik kompaniyalar uchun xavflarni sug'urtalash moliyaviy risklarni, turistlar, ularning qarindoshlari va uchinchi shaxslarning da'volari uchun javobgarlikni o'z ichiga oladi.

Moliyaviy risklarga quyidagilar kiradi:

- tijorat risklari;
- kompaniyaning bankrotligi;
- bojxona qonunchiligi, valyutani tartibga solish, pasport nazorati va boshqa bojxona rasmiyatchiligidagi o'zgarishlar;
- fors-major holatlarining yuzaga kelishi;
- siyosiy risklar va boshqalar.

Sayyohlik kompaniyalarining turistlar oldidagi javobgarligini sug'urtalash quyidagi sug'urta hodisalari uchun ham amalga oshirilishi mumkin: yomon ob-havo sharoiti, bojxona qoidalarini buzish, transportning kechikishi turlar va boshqalar.

Chet el turistik sayohatlarida turistlarni sug'urtalash odatda quyidagilarni o'z ichiga oladi:

1. Chet elga safari chog'ida to'satdan kasallik yoki baxtsiz hodisa yuz berganda turistga shoshilinch tibbiy yordam ko'rsatish;

2. Tegishli tibbiy nazorat ostida sifatli davolanishga qodir bo'lgan eng yaqin shifoxonaga olib borish;

3. Tegishli tibbiy nazorat ostida doimiy yashash mamlakatiga evakuatsiya qilish;

4. Shifoxona ichidagi bemorni oilasini xabardor qilish;

5. Agar ularni mahalliy sharoitda olish imkoni bo'lmasa, tibbiy buyumlar bilan ta'minlash;

6. Tibbiy mutaxassisning maslahat xizmatlari;

7. Bemor turistni yoki uning jasadini doimiy yashash mamlakatiga yetkazish uchun transport xarajatlarini to'lash;
8. Turist qoldiqlarini vataniga qaytarish;
9. Chet elda fuqarolik va jinoiy ishlarni tergov qilishda turistlarga huquqiy yordam ko'rsatish.

Sayohatni bekor qilish sug'urtasi sizga chet elga sayohatni bekor qilish bilan bog'liq xarajatlarni qoplash imkonini beradi.

Xulosa va takliflar.

Bozor sharoitida eng to'liq amalga oshiriladigan sug'urta asosan xavfsizlikka bo'lgan ehtiyojni qondirishga qaratilgan. To'g'ri dam olish sog'lom turmush tarzining ajralmas xususiyati bo'lib, bo'sh vaqtni oqilona tashkil etish, shuningdek, mehnat rejimiga kiritilgan maxsus reabilitatsiya tadbirlari orqali ta'minlanadi. Ish qobiliyatini tiklashga kurortlarda, dam olish uylarida va hokazolarda dam olish yordam beradi. Dam olishning keng tarqalgan turlaridan biri bu turizmdir.

Adabiyotlar/Адабиётлар/Reference:

Abduazizov, I. A., Abdunabiyev, B. Z., & Rajabova, K. D. (2022). RAZVITIYE SFER USLUG KAK FAKTOR POVShENIYa UROVNYa JIZNI NASELENIYa. *Educational Research in Universal Sciences*, 1(6), 379–385. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/551>

Farmon (2017) O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi farmoni;

Qonun (2002) O'zbekiston Respublikasining 2002 yil 28 maydagi "Sug'urta faoliyati to'g'risida"gi qonuni (o'zgartirish va qo'shimchalar bilan);

Qonun (2021) O'zbekiston Respublikasining "Sug'urta faoliyati to'g'risida" Qonuni, 23.11.2021 yildagi O'RQ-730-son,.

Абдуллаев О. Исмоилов Р. (2001) Кичик ва ўрта бизнесни бошқариш. Ўқув қўлланма. – Наманган. – 13-14-б.

Боброва Л.А. (1991) Организация учёта в строительстве. –М.: Финансы и статистика, - 33- с.

Гетман В.Г. (1990) Учёт внутрихозяйственных расчетов. –М.: Финансы и статистика, - 8-с.

Мусаев Х.Н. (2003) Аудит. Дарслик. – Т.: "Молия". – 9-б.

Тошматов Ш.А. (2008) Корхоналарни ривожлантиришда солиқлар роли. – Т.: «Fan va texnologiya», – 16-б.